

LIE. PAVARDĖ *Donelaitis*

„Metų“ autoriaus pavardė yra sukėlusį daug ginčų. Svarbiausia, ilgai buvo neaišku, kuri šios pavardės lytis yra autentiškesnė: *Donelaitis* ar *Duonelaitis*¹. Nesileidžiant į detalų šio klausimo aptarimą (tai gana išsamiai yra padaręs L. Gineitis²), galima nedvejojant tvirtinti, kad dabar visuotinai vartojama lytis *Donelaitis* yra pati tikriausia. Šią lytį esant autentišką 1935 m. įrodė A. Janulaitis³ ir ypač A. Salys⁴. Tiesa, ir šiandien dar vis gali iškilti klausimas, ar ne geresnė forma būtų su balsiu *é* (*Donélaitis*), tačiau pavardės kilmei aiškinti, kaip vėliau pamatysime, ši abejonė įtakos vis tiek neturėtų, nes abi lytys (*donel-* ir *donél-*) yra atsiradusios iš to paties šaltinio.

Aiškinant pavardės autentišką lytį, buvo paliečiama ir jos kilmė. J. Jablonskis rašė: „Žemaičiuose yra pavardė *Dónėla*. Iš tos pavardės galėjo kilti ir *Dónėlaitis*. Yra man žinoma paprūsėje vieno vokiečio pavardė *Dóneleit* ar *Dónaleit*, kilusi, matyt, veikiausiai iš spėjamos čia pavardės *Dónėlaitis* (plg. Rhesos „Donaleitis“). Tokia pavarde, rasit, ir bus buvęs mūsų klasikas“⁵. Iš ko galėtų būti kilusi arba kaip sudaryta žemaičių pavardė *Dónėla*, J. Jablonskis neaiškina. 1935 m. A. Janulaitis ir A. Salys jau ėmėsi plačiau etimologizuoti *Donelaičio* pavardę.

A. Janulaitis priėjo prie tokios išvados: „Nereikės tarti, kad jo pavardė bus kilusi iš tolimo *Donato*; daug artimesnis yra *Danyla*, *Danielius* ar *Dónėla*“⁶... Čia pat A. Janulaitis pastebi, kad suvokietinta *Donelaičio* pavardė būtų *Danielson*, o suslavinta – *Daniłowicz*, *Danilewicz*, *Daniłowski*, *Danilewski*.

A. Salys pateikė kitą *Donelaičio* kilmės versiją. Pagal A. Salį, tai būtų priesagos *-aitis* vedinys iš išvestinio kamieno *donel-*. Išvestinis kamienas *donel-* savo ruožtu

¹ Pavardės kirčiavimo problema čia neliečiama, o kirčiuojama ji taip, kaip dabar yra įprasta ir kaip kirčiuoti paskiausiai yra siūlęs J. Senkus — žr. J. Senkus, Dėl „Metų“ autoriaus pavardės kirčiavimo, — Kalbos kultūra 6 9–12.

² L. Gineitis, Kristijonas Donelaitis ir jo epocha, Vilnius, 1960, 182–183.

³ A. Janulaitis, Donelaitis ar Duonelaitis?, — APh V 213.

⁴ A. Salys, Dar dėl *Donelaičio* pavardės, — APh V 214–215.

⁵ Jablonskio raštai, IV, Kaunas, 1935, 92.

⁶ A. Janulaitis, op. cit., 213.

turėtų priesagą *-el-* ir šaknį *don-*, kurią A. Salys kildina iš krikštavardinės kilmės baltarusių vardo *Данисъ*. Tas *Данисъ* esąs trumpinys iš *Евдоким*.

Kokių kitų rimtesnių *Donelaičio* kilmės aiškinimų neturime. Kuri iš čia referuotų etimologijų priimtinesnė, bus matyti iš tolesnio dėstymo.

Dauguma lietuvių pavardžių yra kilę arba vienaip ar kitaip susiję su krikšto vardais. Sakysim, šiuo metu žinoma per penkis šimtus lietuvių pavardžių, susidariusių iš krikšto vardo *Jōnas*, per keturis šimtus – iš *Mātas* (*Motiėjus*, *Mataušas*), apie du šimtus – iš *Jokūbas* ir t. t. Prie populiariausių hebrajiškos kilmės vardų, vartotų seniau ir žinomų mūsų dienomis, priklauso ir *Daniėlius* (trumpinys iš jo yra *Dānas*). Lietuvių pavardžių, kilusių iš šio vardo, dabar žinoma apie šimtą.

Vienos jų yra susijusios su trumpiniu iš *Daniėliaus* – vardu *Dānas*. Pastebėtina, kad *Daniėlius* panašiai trumpėja ir kai kuriose slavų kalbose – plg. brus. *Дан*⁷, lenk. *Dan*⁸, ček. *Daňek*⁹ ir kt. Iš tokių trumpinių yra mūsų pavardė *Dānas*, vediniai su lietuviškomis tėvavardinėmis priesagomis *Danaitis* (ir *Donaitis*), *Danėnas*, *Daniūlis*, *Daniūnas* bei slaviškų priesagų vediniai (dažniausiai skolintos visos pavardės) *Danāuskas*, *Donāuskas* (plg. lenk. *Danowski*¹⁰), *Danikāuskas*, *Donikāuskas* (plg. lenk. *Donikowski*¹¹), *Daškỹs*, *Dāškus*, *Dōškus* (plg. lenk. *Daszko*¹², brus. *Дашуко*¹³) ir t. t.

Greta jų, turime nemaža pavardžių, kilusių bei susidariusių iš pilnosios *Daniėliaus* lyties. Tai *Daniėlius*, *Daniėlis*, *Danielà*, *Donėla* (kirčiuojama dvejai – *Dōnėla* ir *Dónėla*), *Danėlis*, *Dānėlius*, *Danėlius*. Dėl pastarųjų pavardžių balsio *ė* vietoje dvibalsio *ie* galima pasakyti, kad mūsų pavardėms, kilusioms iš skolintų asmenvardžių, tai visiškai įprastas dalykas (plg. pavyzdžiui, *Matiejaitis* ir *Matėjaitis*, *Motėjaitis*; *Matiėkus*, *Motiėkus* *Motiekà* ir *Motėkà*, *Motėkus*; *Andriejaitis* ir *Andrėjaitis* ir t. t.).

Atrodo, galimas ir dar vienas *Daniėliaus* refleksas lietuvių pavardėse, būtent su kamienu *danel-*, *donel-*: *Danela*, *Donela* (abi iš buvusio Klaipėdos krašto; kirčio vieta ir priegaidė nežinoma). Tiesa, čia įmanomas atvejis, kai *danel-*, *donel-* (greta *daniel-*, *danėl-*) refleksas iš *Daniėliaus* ir galimas priesagos *-el-* vedinys iš trumpinio *Dānas* ar pan., sutampa. Tačiau tokios pavardės kaip *Danėlėvičius*, *Donėlėvičius* bei *Danelėvičius*, *Donelėvičius* ir *Danielėvičius*, *Danielėvičius*; *Danelkus*

⁷ М. Бірыла, Беларуская антрапанімія, Мінск, 1966, 58.

⁸ S. Rospond, Słownik nazwisk śląskich, I, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1967, 180.

⁹ J. Gebauer, Słownik staročeský, I², Praha, 1970, 206.

¹⁰ Słownik staropolskich nazw osobowych. Pod red. W. Taszyckiego, I, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1965–1967, 458.

¹¹ Ten pat, 511.

¹² Ten pat, 460.

¹³ М. Бірыла, op. cit., 59.

bei *Danėlkus* ir *Daniėlkus* leidžia manyti, kad pavardžių kamieno *danel-*, *donel-* laikyti lietuviškos priesagos *-el-* vediniu nėra rimtesnio pamato.

Vadinasi, mūsų dabartinės pavardės *Danieláitis*, *Donėláitis*¹⁴, *Daneláitis*, *Doneláitis* (pastaroji Veliuonos apylinkių pavardė žmonių ištariama *Daniuláitis*), drauge ir „Metų“ autoriaus pavardė, turi kamieną *daniel-*, *donel-*, *danel-*, *donel-*, kilusį iš vardo *Daniėlius*.

Šaknies balsis *o* visai netrukdo pavardę su *donel-* kildinti iš vardo *Daniėlius*. Asmenvardžiuose, skolintuose iš slavų kalbų arba atėjusiuose per slavų kalbas, tai visai įprastas reiškinys (plg.: *Janáitis* – *Jonáitis*, *Janónis* – *Jonónis*, *Janáuskas* – *Jonáuskas*, *Matejūnas* – *Motejūnas*, *Matiėkus* – *Motiėkus*, *Māckus* – *Mōckus*, *Simanāvičius* – *Simonāvičius* ir t. t.). Balsis *a* vietoj *o* arba atvirkščiai mūsų pavardėse gali būti atsiradęs labai įvairiai – dėl tarmės įtakos, dėl pavardę įregistravusio raštininko kaltės, dėl kalbų kontaktų ir t. t. Tačiau galimas ir tam tikras dėsninumas. Lenkų kalboje, iš kurios mes gavome daugumą krikšto vardų, seniau yra buvę ilgieji balsiai. Jie pradėję trumpėti XIV a.¹⁵ Vadinasi, patys senieji krikšto vardai, atėję pas mus su Lietuvos krikštu, dar gali atspindėti lenkų kalbos balsių ilgumą. Tokie, pavyzdžiui, yra mūsų *Mýkolas* – iš lenk. *Mīchāl*, *Dóvydas* – iš lenk. *Dāvīd*, *Lōzorius* – iš lenk. *Lāzārz* ir t. t.¹⁶

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad „Metų“ autoriaus pavardė gerai dera prie didelės grupės lietuvių pavardžių, kilusių iš krikšto vardo *Daniėlius*. Tokį *Doneláičio* kilmės aiškinimą paremia ir kita lietuvių pavardžių šeima, kilusi iš to paties *Daniėliaus*, būtent dariniai su kamieniu *danil-*, *donil-*.

Pirmosios grupės pavardės yra daugiau susijusios su lenkų kalba. Tiesa, kartais galimi ir tokie atvejai, kai mūsų pavardės su *daniel-*, *danėl-*, *donel-* bus artimesnės vokiečių vardynui. Vokiečių kalboje vardas *Daniel* gali būti įvairiai trumpinamas bei perdirbamas. Vieni tokių perdirbinių yra asmenvardžiai su *danel-*: *Danel*, *Danneel*, *Dannöhl* ir pan.¹⁷ Iš tokių ar panašių asmenvardžių yra susidareę nemaža vokiškų pavardžių (pvz., *Danehl*, *Dannehl*, *Danöhl*¹⁸ ir kt.), su kuriomis gali būti susijusi viena kita lietuvių pavardė iš buvusių Rytprūsių, Klaipėdos krašto ar apskritai iš Vakarų Lietuvos.

Lietuvių pavardės su *danil-*, *donil-*, apskritai imant, jau daugiau susiję su rytų slavais, tiksliau, su pravoslaviškuoju vardynu (plg. brus. *Даниил*, *Данила*, *Данило*, *Данилей*, *Данилец*, *Данилай*, rus. *Даниил*, *Данила*, ukr. *Данило* ir t. t.¹⁹). Tačiau

¹⁴ J. Senkaus pateikta pavardė – žr. J. Senkus, op. cit., 12.

¹⁵ J. Dumčius, Antikiniai vardai lietuvių liaudies kalboje, – Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto Mokslo darbai. XIII. Istorijos – filologijos mokslų serija, III, Vilnius, 1957, 172.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ M. Gotschald, Deutsche Namenkunde, Berlin, 1954, 224.

¹⁸ Einwohnerbuch für Königsberg und Umgebung, Königsberg, 1938, 85.

¹⁹ М. Бірыла, op. cit., 59–60.

ir lenkų vardyne asmenvardžiai su *danil-* yra gana dažni (plg. *Danilō*, *Daniłowski*, *Daniluk*²⁰, *Danilko*, *Daniło*²¹ ir kt.).

Iš jų turime kilusių nemaža lietuvių pavardžių: *Danilà*, *Danylà*, *Danilis*, *Dānilius*, *Donilà*, *Donylà*, vediniai iš pastarųjų *Daniláitis* bei *Danyláitis* ir, gali būti, skolintos visos pavardės *Danilāvičius*, *Donilāvičius*, *Danilėvičius* (plg. lenk. *Daniłowicz*²², brus. *Даниловіч*, *Данілевіч*²³), *Danilka* (plg. lenk. *Danilko*²⁴, brus. *Данилка*²⁵) ir t. t.

Taigi, kaip iš asmenvardžių su *daniel-*, *donel-*, *danel-*, *donel-* turime lietuviškos tėvavardinės priesagos *-aitis* vedinius *Danieláitis*, *Doneláitis*, *Daneláitis*, *Doneláitis*, taip iš asmenvardžių su *danil-*, *danyl-* susidarė *Daniláitis* bei *Danyláitis*. Kitaip sakant, kalbamos pavardės pagal kilmę bei darybą sudaro tam tikrą sistemą, kuri turi būti nagrinėjama visa. Vieno *Doneláičio* iš jos išplėsti ir nagrinėti atskirai negalima.

ЛИТОВСКАЯ ФАМИЛИЯ *Donelaitis*

Резюме

Фамилия классика литовской литературы *Doneláitis* входит в большую группу литовских антропонимов, происходящих от канонического имени *Daniēlius*. Как и другие аналогичные образования (*Doneláitis*, *Daneláitis*, *Daniláitis*, *Danyláitis*), фамилия *Doneláitis* является суффиксальным дериватом от литовских рефлексов имени *Daniēlius*, имеющих основу *danel-*, *danel-*, *danil-*, *danyl-* и *donel-*.

²⁰ J. Bystron, *Nazwiska polskie*, Lwów—Warszawa, 1936, 268.

²¹ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, 456—457.

²² J. Bystron, *op. cit.*, 268.

²³ М. Бірыла, *op. cit.*, 60.

²⁴ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, 456.

²⁵ М. Бірыла, *op. cit.*, 60.